

ГОЛОКОСТ ЄВРЕЇВ У ГАЛИЧІ ПІД ЧАС НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ: ДОКУМЕНТИ, СВІДЧЕННЯ ТА ІМЕНА

У другій половині XIX ст. — середині XX ст. Галич був одним із релігійних (греко-католики, римо-католики, православні, юдеї, караїми і протестанти) та багатонаціональних осередків на території Східної Галичини, серед яких євреї посідали важливе місце в економічному, культурному та соціальному житті міста. Однак період Другої світової війни став катастрофічним для місцевої єврейської громади. У 1941—1944 роках нацистський окупаційний режим реалізовував політику «остаточного вирішення єврейського питання», яка передбачала повне винищення євреїв через пограбування, фізичне насильство, масові арешти, розстріли та депортації у концтраційні табори.

На основі архівних джерел та відеосвідчень автор описує хронологію антиєврейських акцій у місті Галич, які відбувалися впродовж 1941—1942 років. Особливу увагу звернено на квітневі погроми 1942 року, коли нацисти проводили найбільш масові й жорстокі розправи над місцевими євреями. За архівними документами встановлено імена основних виконавців злочинів Голокосту в місті та перелік жертв, що становить понад 300 осіб. Після погромів значну частину місцевих євреїв було депортовано до станіславського гетто і таборів смерті — Белжець та Аушвіц. Також автор подає імена представників єврейських родин, які зуміли пережити трагічний період у своїй історії.

У статті порушується проблема збереження пам'яті: відсутність належного ознакування місць масових убивств та поховань, недостатня інформація в публічному просторі та потреба в історичному осмисленні.

Зазначене дослідження є спробою вшанування жертв геноциду євреїв у Галичі та закликом до колективної пам'яті про трагічні події в 40-х роках минулого століття.

Ключові слова: Галич, Голокост, євреї, окупація, нацисти, погроми, злочини.

Період Голокосту (1933–1945 рр.) є одним з найбільш трагічних етапів в історії єврейського народу. Він суттєво вплинув на демографічну, соціальну та культурну складову Європи. Відомо, що жертвами Голокосту в європейських країнах стали понад 6 мільйонів євреїв, з яких близько 1,5 мільйона були з України¹.

Київ (Бабин Яр), Кам'янець-Подільський, Бердичів, Вінниця, Дніпро, Одеса, Рівне, Харків, Луцьк та інші міста в період нацистської окупації (1941–1944 рр.) стали місцями масових знищень єврейського населення. Попри значну кількість наукових досліджень, локальні аспекти Голокосту, особливо в невеликих містах, таких як Галич, досі залишаються недостатньо вивченими. Це зумовлює потребу в глибокому аналізі подій, що мали місце в конкретних населених пунктах, задля повного вивчення нацистського геноциду.

Актуальність дослідження полягає у висвітленні неопублікованих архівних джерел та свідчень місцевих жителів з історії Голокосту в Галичі. Вивчення трагедії місцевої єврейської громади дозволяє не лише конкретизувати її масштаби, а й виявити методи знищення євреїв нацистською владою, імена жертв та вбивць, місця масових убивств.

Над дослідженнями про суспільне та культурне життя євреїв у Галичі працювали наступні науковці: Михайло Чушак, Зиновій Лагуш, Іван Юрченко, Михайл Носоновський, Оксана Бойко, Ірина Цап'юк, Віра Гембарська, Володимир Козелківський, Андрій Чемеринський² та ін. Проте вивченням теми Голокосту у місті, по суті, не займалися, за

¹ 27 січня — День вшанування пам'яті жертв Голокосту. URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/27-sichnia-den-vshanuvannia-pam-iaty-zhertv-holokostu/>

² Синагоги України. Спеціальний випуск інституту «Укрзахідпроектреставрація». Львів: Центр Європи, 1998. С. 58–59; Гембарська В. З історії єврейської громади. *Дністровська хвиля*. 29 жовтня 1999. № 44. С. 5; Бойко О. Синагоги Опілля як синтез місцевого будівництва і єврейських традицій. *Вісник Інституту «Укрзахідпроектреставрація»*. Львів, 2003. Ч. 13. С. 54; Цап'юк І. Історична генеза галицького єврейства. *Авраамічні релігії в Україні: історія, етнокультурні взаємовпливи, міжконфесійні взаємини. Матеріали наукової конференції. Галич* : Давній Галич, 2013. С. 434–439; Носоновський М., Юрченко І. Єврейське кладовище у Галичі. Каталог надмогильних пам'яників. Дрогобич: Коло, 2018. С. 241; Козелківський В., Чемеринський А. Синагоги Галича: історія та архітектура. *Галич. Збірник наукових праць* / за ред. А. Стасюка. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2021. Вип. 8. С. 175–204.

винятком прикарпатських дослідниць Любові Соловки та Світлани Оришко, які зуміли у своїй монографії *«150 із 150 тисяч... Голокост євреїв Прикарпаття як складова етнодемографічної катастрофи Східної Галичини»* частково описати трагедію місцевої єврейської громади³.

Досліджуючи процес знищення євреїв у Галичі, автор використовує джерела двох типів: архівні документи вітчизняного та зарубіжного походження (1941–1945 рр.) та відеосвідчення місцевих старожилів, записані працівниками Яхад-Ін Унум у 2009 та 2013 роках.

Серед архівних фондів найбільше значення для підготовки цієї статті мали матеріали з трьох головних джерел. Перше з Державного архіву Російської Федерації (Фонд Р-7021), в якому зібрані документи (акти та протоколи допитів) Надзвичайної державної комісії, що мала на меті збереження радянської інституційної пам'яті про війну в пострадянському просторі. Звичайно, є деякі сумніви щодо надійності колекцій цих документів стосовно досліджуваної тематики. Проте ці застереження більше стосуються опублікованих версій оригінальних рукописних свідчень, ніж власне самих свідчень, записаних слідчими комісії зі слів місцевих євреїв та українців. Цінними вони є тим, що у них зафіксовано не лише хронологію впровадження нацистської влади у Галичі, а й місця знущань, убивств, списки замучених та вбитих євреїв, імена основних злочинців геноциду. Інші два джерела — Державний архів Івано-Франківської області (Фонд Р-98) та Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (Фонд Ф.4620) — подають важливі матеріали про місця розстрілів галицьких євреїв, які в свою чергу доповнюють фактаж щодо злочинів нацистів⁴.

У матеріалах Меморіального музею Голокосту (США) та Яд Вашему (Ізраїль) зберігається інформаційна база щодо прізвищ, віку, фаху та

³ Соловка Л., Оришко С. 150 із 150 тисяч... Голокост євреїв Прикарпаття як складова етнодемографічної Катастрофи Східної Галичини / наук. ред. М. Гон. Івано-Франківськ: Фоліант, 2019. С. 142, 150, 528.

⁴ Государственный архив Российской Федерации (далі — ГАРФ). Ф. Р-7021. Оп. 73. Дело 4. Лист 4–9, 23–29; Державний архів Івано-Франківської області (далі — ДАІФО). Ф. Р-98. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 1, 101, 103, 143, 176; Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО України). Ф. 4620. Оп. 3. Спр. 241. Арк. 139.

кількості жертв; міститься перелік імен представників родин, що зуміли вижити під час Голокосту⁵.

Надзвичайно важливими також є відеосвідчення чотирьох місцевих очевидців, які зберігаються на сайті *Яхад-Ін Унум* (Франція). Записи є доповненням та підтвердженням нацистських злочинів, наведених в архівних справах. Проте вони несуть у собі неясність щодо кількості жертв та часу їх скоєння, оскільки вік свідків у період окупації становив від 7 до 17 років⁶.

Окупація і перші репресії

Перед початком Другої світової війни (1939 р.) єврейська громада Польщі була однією з найчисленніших серед європейських країн і нараховувала понад 3,5 мільйона євреїв, які переважно проживали у містах і становили більше 10% від загальної кількості населення⁷. До прикладу, у цьому ж році в Галичі з населенням 4700 осіб мешкало 1060 євреїв (22,6%), проте найбільша їх кількість упродовж XIX–XX ст. була в 1908 р. і становила — 1567 осіб (29,8%)⁸. Єврейська громада становила майже третину міського населення і посідала одне з ключових місць у суспільно-економічному житті Галича. Відомо, що більшість євреїв проживали та займалися торгівлею на міській Ринковій площі (нині — Майдан Різдва). У довоєнний (1917 р.) та міжвоєнний (1927, 1938 рр.) періоди Галич називали «жидівським» містом⁹.

Другого липня 1941 р. Галич було захоплено військами нацистської Німеччини¹⁰. У період гітлерівської окупації (1941–1944 рр.) комендантом

⁵ Yad Vashem Archives. Record group O.41. File number 1046. Inventory number 6468640. Sheets 8, 10, 12–13, 29.

⁶ Яхад-Ін Унум: Галич. Івано-Франківська обл. URL: <https://www.yahadmap.org/#village/halych-galych-halycz-galycz-galich-ivano-frankivsk-ukraine.644>

⁷ Cherry R., Orla-Bukowska A. Rethinking Poles and Jews: troubled past, brighter future. Lanham: «Rowman and Littlefield», 2007. S. 137.

⁸ Кубійович В. Етнічні групи південно-західної України (Галичини) на 01.01.1939. Бісбаден, 1983. С. 82; Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Lwów, 1908. S. 398.

⁹ Беннигсен Э. Записки. 1875–1917. Т. 1. Москва: Изд-во им. Сабашниковых, 2018. С. 961; Halicz. Raj tylko nie polski. *Hasło Narodowe*. 20 lutego 1927. Nr. 8. S. 6; Галич перед 50-ти роками. *Діло*. 24 лютого 1938. С. 4.

¹⁰ Арсенич П., Федунків З., Гандзюк Р., Липай О., Олійник М., Баран В. Міста і села Галицького району: історія, пам'ятки, особистості. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. С. 212.

міста був німецький капітан Мікель Ляндверт (в інших джерелах — Лянберт), під керівництвом якого були проведені пограбування, знущання та розстріли місцевого населення. Окрім нього, до активної злочинної діяльності у Галичі та околицях був причетний керівник гестапо* міста Станіслав (тепер — Івано-Франківськ) та округи — гауптштурмфюрер СС Ганс Крюгер (1909—1988 рр.)¹¹.

Майже з перших днів вступу німців у місто розпочалися масові пограбування та побиття євреїв, які тривали близько місяця. З письмових свідчень місцевих жителів, які були зафіксовані радянськими правоохоронними органами** у березні 1945 р., ми дізнаємося наступне: «... Якщо б хтось вночі з євреїв на перший стукіт окупантів у двері не відчиняв їх, то вони б стріляли у двері та вікна, а потім забігали у квартиру, незважаючи на те, були це чоловіки, жінки, молоді чи літні люди, і починали їх бити. Після пограбувань усіх євреїв почали ставити на облік через юденрат***. Головою юденрату німці, як правило, призначали місцевого рабина...». Майже кожному єврею було наказано мати на правому рукаві пов'язку із зіркою Давида. До прикладу, в Станіславі було видано спеціальний наказ ч. 64|1941 від 28 липня 1941 р. про те, що кожний «жид» або «жидівка» віком від 12 років повинні носити на вулицях, дорогах та в громадських місцях на правому рамені 10 см широку опаску виразного жовтого кольору. Євреї, які після 4 серпня 1941 р. з'являться без опаски, будуть покарані примусовою роботою, а за повторне порушення — інтернуванням у табори праці¹².

* Гестапо (нім. *Gestapo* — таємна держ. поліція) — особливий слідчий і каральний орган нацистської Німеччини 1933—1945 рр., який мав право без суду ув'язнювати та страчувати «державних злочинців» на окупованих територіях.

¹¹ ДАІФО. Ф. Р-98. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 101, 103; ГАРФ. Ф. Р-7021. Оп. 73. Дело 4. Лист 4.

** Автор висловлює щирі подяку к.і.н., науковому співробітнику Центру сучасної історії ім. Миколи Гаєвого Українського католицького університету, директору Центру дослідження міжетнічних відносин Східної Європи, старшому викладачу кафедри східної філології Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського — Юрієві Радченку за надання архівного матеріалу про Голокост у Галичі.

*** Юденрат (нім. *Judenrat* — «єврейська рада») — єврейський орган, який був створений у роки Другої світової війни німецькою окупаційною владою для управління єврейським населенням окремих міст; складався з призначених владою євреїв і відповідав за виконання нацистських наказів, що стосувалися євреїв.

¹² Управа міста. Приказ. *Українське слово*. 29 липня 1941. Ч. 4. С. 3; ГАРФ. Ф. Р-7021. Оп. 73. Дело 4. Лист 8, 23.

Приблизно через місяць від вищого німецького командування надійшло розпорядження про те, що місцеві євреї повинні сплатити контрибуцію у розмірі: 1 кг золота, 1 кг срібла, 250 000 руб. та меблів на 15 квартир. Через деякий час рабином все було зібрано і відправлено до Калуша¹³. Також німці вимагали від юденрату всіх працездатних євреїв для різноманітної фізичної праці — прибирання вулиць, копання ям та важких робіт на міській залізничній станції.

Зі спогадів галицького старожила Я. П.* (1930 р. н.) відомо: «...Євреїв відправляли прибирати приміщення у місцевій поліції, проте звідти вони вже не поверталися, і їх більше ніхто не бачив. Також чоловіків єврейської національності спочатку змушували копати яму в лісі для захоронень вбитих євреїв, але через тиждень їм наказали викопати її на міському єврейському кладовищі...»¹⁴.

На залізничній станції (Іл. 1) вони працювали у важких умовах, понад 14—15 год. на день. Багато євреїв померли на цій роботі від побиття

Іл. 1. Німецькі солдати на залізничному вокзалі в Галичі, 1941 р.

¹³ ГАРФ. Ф. Р-7021. Оп. 73. Дело 4. Лист 5.

* З міркувань конфіденційності інформація щодо персональних даних свідка є прихованою.

¹⁴ Яхад-Ін Унум: свідчення №UA17_T754, записане 14 січня 2009 р. у с. Равлівка Самбірського р-ну Львівської обл. URL: <https://www.yahadmap.org/#village/halych-galych-halycz-galycz-galich-ivano-frankivsk-ukraine.644>

охоронцями нагайкою та голоду. Відомі декілька їх імен: Шварц Герш (вік — більше 60 р.), Шварц Яків (43 р.), Нашнберг Фальгель Менделевич (33 р.), Кауфман Хаїм Борохович (58 р.) та Кіммель Ісаак (72 р.). Також було багато померлих з району — 64 особи¹⁵.

Галицький погром

Найбільш відомими місцями знущань та вбивств євреїв у Галичі були: пасовище на Галич-Заріці (нині — КП «*Стадіон Галицький*»), Ринкова площа, Металевий міст, річка Дністер, синагога та єврейське кладовище.

«...Багатьох євреїв, яких було спіймано в місті під час погромів або привезено із сусідніх сіл, ув'язнили у міській синагозі. Бували випадки, що євреї помирили в синагозі, а їхні мертві тіла за вказівкою німців на підводах місцеві фірми відвозили на єврейське кладовище. На ньому євреї викопали велику поховальну яму глибиною понад 2 м, в яку потім кидали мертвих або напівживих людей. З ями було чути стогін та рухи євреїв. Понад тиждень могилу не засипали, оскільки кожного дня могли привозити нових жертв для розстрілів або уже вбитих євреїв з вулиць міста чи їх власних квартир. Після завершення розстрілів яму засипали місцеві жителі. Частина євреїв, що залишилися у синагозі, вивели під конвоєм на вокзал і відправили у гетто* у м. Станіслав...». Із звітності «*Станіславської обласної державної комісії з розслідувань злочинів, вчинених німецько-фашистськими загарбниками*» відомо, що на кладовищі було розстріляно 57 жителів з Галича та району, з яких 50 євреїв та 7 українців¹⁶.

За матеріалами експедиції, проведеної в 2000 р. співробітниками Національного заповідника «*Давній Галич*» І. Юрченком (керівник експедиції), Н. Юрченко, Р. Кукулою та В. Горбачовим, висловлено припущення, що масове захоронення вбитих євреїв під час Голокосту було у північно-східній частині кладовища. Тоді не проводили археологічних та георадарних обстежень, які б дали остаточне підтвердження місця поховань (Іл. 2)¹⁷.

¹⁵ ГАРФ. Ф. Р-7021. Оп. 73. Дело 4. Лист 23—24, 26.

* Гетто, або гето (від італ. *ghetto nuovo* — «нова ливарня») — це частина території населеного пункту, виділена для примусового утримання етнічних меншин (євреї, роми та ін.) з метою їх ізоляції та подальшого знищення.

¹⁶ ДАІФО. Ф. Р-98. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 1; Спр. 1. Арк. 176; Яхад-Ін Унум: свідчення №UA17_T754, записане 14 січня 2009 р. у с. Равлівка Самбірського р-ну Львівської обл. URL: <https://www.yahadmap.org/#village/halych-galych-halycz-galycz-galich-ivano-frankivsk-ukraine.644>

¹⁷ Носоновський М., Юрченко І. Назв. праця. С. 11, 14.

*Іл.2. Єврейське кладовище в Галичі, XVIII–XX ст.:
а) вид з півночі, березень 2025 р.; б) вид з півдня, березень 2025 р.*

Зі свідчень місцевого жителя А. М. (1935 р. н.) відомо, що на Металевому мості (Іл. 3а, б) відбувалося наступне: «...Спійманих близько 15 євреїв з прив'язаним до шиї каменем, який вони тримали в руках, відвели на міст. На мості їх вже чекали місцеві жителі, яких було зігнано попередньо з вулиць міста та тих, хто був на роботі. Німці повідомили, щоб ніхто не переховував жидів, бо якщо вони їх знайдуть у них, то будуть розстріляні. Згодом через перекладача один із німців сказав, що зараз вони будуть топити жидів. На мості їх змушували ставати на дерев'яне крісло і по ньому підніматися на перила мосту, де інший жид, що стояв на мості, тримав його за руку. За вказівкою німця жид відпускав руку стоячого на перилах жида, і той падав у воду за течією. Це все відбувалося почергово. Останнього жида штовхав уже сам німецький солдат. Після цього людям сказали розходитися. Це все відбувалося на середині мосту, на тимчасовій кладці, оскільки центральна частина мосту була підірвана радянськими військами. По лівій та правій частинах мосту стояли по три німці з автоматами та собаками...»¹⁸.

*Іл. 3. Зруйнований Металевий міст в Галичі:
а) вид з північного сходу, 1941 р.*

¹⁸ Яхад-Ін Унум: свідчення №UA39_T1864, записане 11 вересня 2013 р. у м. Галич Галицького р-ну Івано-Франківської обл. URL: <https://www.yahadmap.org/#village/halych-galych-halycz-galycz-galich-ivano-frankivsk-ukraine.644>

*Іл. 3. Зруйнований Металевий міст в Галичі:
б) вид з Замкової гори, зима 1942 р.*

*Іл. 4. Керівник Станіславського
гестапо, гауптштурмфюрер СС
Ганс Крюгер (1909–1988 рр.)*

Також під час однієї з «облав» гестапівці зібрали у місті єврейських дівчат і повезли до Станіслава, де ввечері того ж дня їх було розстріляно. Серед них були: Гайс Муня (вік – 21 рік, фах – вчителька), Тімлер Клара Менделівна (20 р.), Шафель Фріда Мойшівна (18 р., учениця), Шафель Фоня Мойшівна (16 р., учениця), Горовіц Реля Нахіївна (17 р., учениця), Фрейдман Тонця Озіасівна (17 р., учениця), Бонер Польда Мозисівна (15 р., учениця)¹⁹.

Найбільш масштабні та жорстокі погроми почалися 14 квітня 1942 р., коли у Галич прибув начальник станіславського гестапо Ганс Крюгер (Іл. 4).

¹⁹ ГАРФ. Ф. Р-7021. Оп. 73. Дело 4. Лист 24.

«Зранку гестапівці приїхали на автомашинах з автоматами та оточили Галич. Спійманих євреїв привели у центр міста. На Ринковій площі вони наказали євреям роздягнутися і сидіти на колінах в одній нижній білизні головою вниз. Навколо них стояла охорона на відстані пів метра один від одного. У такому положенні вони знаходилися до 15:00. У цей час гестапівці шукали по місту інших євреїв, які встигли сховатися. Згодом з Галича та навколишніх сіл нацисти зуміли зігнати понад 800 осіб, з яких 210 було вбито у центрі міста. О третій годині дня гестапівці почали перевозити євреїв поромом, на якому вміщувалося до 100 осіб, через ріку Дністер. На першому поромі вони переправляли чоловіків і на середині ріки сказали їм: хто хоче залишитися живим, нехай скаче у воду і пливе до лівого берега. Для прискорення виконання наказу німецькі солдати відкрили вогонь з автоматів по євреях, які почали стрибали з порома у воду. До берега припливли 35 чоловіків, яких там же було розстріляно. На другий пором німці зігнали лише жінок та дітей. Коли вони почали відпливати від берега, то гестапівці кинули близько 30 дітей, четверо з яких були з Галича, у воду, а потім і самих жінок. Хто чинив опір на переправі, тих розстрілювали на місці. До приходу порома до протилежного берега живих людей на ньому уже не залишилося» (Іл. 5)²⁰.

Значну частину євреїв на лівий берег Дністра (тепер — мікрорайон Галич-Заріка) німці перевозили живими. Місцевий очевидець І. Б. (1932 р. н.) про це розповідав: «...Одного дня, коли я повертався зі школи, то побачив, як озброєні німці переправляли євреїв поромом через Дністер і на пасовиську, на місці теперішнього міського стадіону, їх всіх там групували, а потім вони пішли на вокзал. Скільки їх там було, я не знаю, оскільки німці тоді не дозволяли дивитися і наказали мені йти додому...»²¹. Проте інший свідок, Я. Л. (1925 р. н.), бачив, як на цьому ж пасовиську (можливо, це було цього ж дня або іншого. — В. К.) німецькі солдати знущалися над євреями: «Коли євреїв переправили поромом на

²⁰ ДАІФО. Ф. Р-98. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 143 зв.; Yad Vashem Archives. Record group M. 52. File number 558. Inventory number 11211. Previous file M37/2164. Number M52/542. Sheet 18; ГАРФ. Ф. Р-7021. Оп. 73. Дело 4. Лист 5, 8, 26–27.

²¹ Яхад-Ін Унум: свідчення №UA39_T1863, записане 11 вересня 2013 р. у м. Галич Галицького р-ну Івано-Франківської обл. URL: <https://www.yahadmap.org/#village/halych-galych-halycz-galycz-galich-ivano-frankivsk-ukraine.644>

*Ил.5. Переправа (пором) через р. Дністер: а) вид з північного сходу, 1942 р.
б) вид з південного сходу, 1942 – 1943 рр.*

лівий берег міста, то їх зібрали на пасовиську, де зараз стадіон. Євреям наказали присісти й утворити два великих кола, а двох євреїв (чоловіка та жінку) з прапором у руці змусили танцювати зверху над іншими євреями. Вони там були до вечора, а потім пішли на вокзал, де їх посадили на потяг і відправили до Станіслава — у гетто. Це все відбувалося після облас. Згодом майно з єврейських квартир було розграбоване місцевими жителями»²².

Також з матеріалів радянського дослідника Халепо Трохима (1903—1983 рр.) ми дізнаємося про ще один жорстокий акт геноциду щодо галицьких євреїв. «Багато жажливих злочинів над людьми, включаючи невинних дітей, гітлерівці робили у вигляді втіхи. До прикладу, начальник гестапо Крюгер наказав своїм підлеглим у м. Галич кидати з моста у річку Дністер по одній маленькій дитині. Цей процес, кидання дітей у воду, супроводжувався музикою. Кат Крюгер тим часом проводив прицільну стрільбу в дітей, які падали в річку. Крики збожеволілих від страху дітей викликали сміх у злочинців. Вони втішалися над безпорадним борсанням у воді тонучих дітей»²³.

15—16 квітня 1942 р. німці продовжили погроми, а 19 квітня євреїв (близько 170 осіб) повезли в станіславське гетто. Відомі деякі їх прізвища: Агефитр Сара (38 р.), Агефитр Клара (16 р.), Агефитр Роза (12 р.), Городнер Сара (42 р.), Брайнверт Семі (20 р.), Фрост Зигусь (25 р.), Кіммель Ісаак (35 р.), Брайнверт Ісаак (35 р., вчитель), Дінер Ньюся (45 р., жінка аптекаря), Дінер Зюнька (19 р., дочка аптекаря), Беренфельд Ригіна (39 р.), Беренфельд Зуля (15 р.), Беренфельд Зигусь (10 р.). Останнім двом євреям, які провели в станіславському гетто два тижні, вдалося втекти²⁴.

З архівних матеріалів відомий незначний перелік убитих та замучених євреїв під час погромів у Галичі (1941—1942 рр.): Крамінер Броня (3 р.); Крамінер Пиня (5 р.); Аксельрад Юлік (5 р.); Кіммель Олена (2 р.); Гектор Рубін (18 р.); Товтер Рахіль (65 р.); Тишлер Товбе (30 р.); Гефтер Іця (25 р.);

²² Яхад-Ін Унум: свідчення №UA39_T1865, записане 11 вересня 2013 р. у м. Галич Галицького р-ну Івано-Франківської обл. URL: <https://www.yahadmap.org/#village/halych-galych-halycz-galycz-galich-ivano-frankivsk-ukraine.644>

²³ ЦДАВО України. Ф. 4620. Оп. 3. Спр. 241. Арк. 139.

²⁴ Яшан В. Під брунатним чоботом. Німецька окупація Станіславщини в Другій світовій війні 1941—1944. Toronto: Published by the New Pathway Publishers Limited, 1989. С. 195; ГАРФ. Ф. Р-7021. Оп. 73. Дело 4. Лист 28.

Гас Беня Йосифович (25 р., секретар); Ношнберг Кальман Лейзович, (26 р., механік); Тишлер Тобіяс Мендлевич (23 р., столяр); Кіммель Берш Мошкович (27 р., лаборант); Кіммель Юріл Лейбович (26 р., секретар), Штерн Давид Юдлович (56 р.); Штеренберг Песя (62 р.); Бонер Гельш-Лейб (68 р., перукар); Фрайбрун Герш Ізраїлович (86 р.); Брайдбарт Вальде Юдлович (58 р.); Брайдбарт Бронця (55 р.); Бол Мотя (42 р.); Ротер Мозіс Йослович (60 р.); Ротер Сімж-Нохім Йослович (73 р.); Грайф Рузя Цуківна (28 р.); Грайф Геня (75 р.); Шитанк Ісаак Англович (17 р.); Бенкер та її дочка; Арнольд; Гордник та його жінка; Фрейдман та його дочка; Хан Аделя (70 р.); Рат Янек Самеонович (17 р., учень); Беренфельд Фішель (43 р.); Юран Хаїм (60 р.); Рат Соломон (48 р.); Рат Яник (20 р.); Рат Леня (12 р.); Фрайнбрун Герш (85 р.); Фрайбрун Клара (46 р.); Фрайбрун Фріда (24 р.); Фрайбрун Юзеф (45 р.); Бекер Рігіна (45 р.); Бекер Нюся (16 р.); Бекер Ома (12 р.); Городнер Діна (15 р.); Городнер Віля (18 р.); Мор Лейзар (48 р.); Мор Нюся (45 р.); Мор Іра (15 р.); Мор Міля (12 р.); Дінер Ігнацій (53 р., аптекар); Кімля Циля (28 р.); Гас Муня (21 р.); Санка Шулем; Грайф-Рейда Роза (39 р.); Шторн Ізидор; Розенман Айзек (42 р.); Розенман Яків (37 р.); Рут Рот Йозеф (29 р.); Рут Рот Естер (15 р.); Рут Рот Голда (51 р.); Ейгенфельд Ніна (16 р.); Таубер Хана (7 р.); Кок Сідонія (56 р.); Шварц Дзюня (9 р.); Шварц Женка (10 р.); Дубестер Яків; Ейгенфельд Дора; Ейгенфельд Липа (Іл. 6.1 і 6.2)²⁵.

Іл. 6.1. Вбиті євреї з Галича під час Голокосту: 1) Розенман Айзек (1902 р. н.); 2) Розенман Яків (1905 р. н.); 3) Дінер Ігнацій (1889 р. н.)

²⁵ Yad Vashem. Halicz. Collections. Names.URL: <https://collections.yadvashem.org/en/search-results/Halicz?page=1#names>; ГАРФ. Ф. Р-7021. Оп. 73. Дело 4. Лист 5, 8, 24–25, 27–28.

*Іл. 6.2. Вбиті євреї з Галича під час Голокосту: 4) Дінер Зюнька (1923 р. н.);
5) Ейгенфельд Ніна (1926 р. н.); 6) Кок Сідонія (1885 р. н.);
7) Ейгенфельд Ліпа; 8) Ейгенфельд Дора; 9) Лауфер Шимон (1912 р. н.);
10) Рум Рот Голда (1891 р. н.); 11) Рум Рот Йозеф (1913 р. н.);
12) Рум Рот Естер (1927 р. н.)*

У квітні 1942 р. в Галичі відбулося остаточне «вирішення єврейської проблеми». В оточувальній пресі про це було опубліковано наступний матеріал: «...Також ще в квітні цього року ліквідовано в місті єврейську проблему. Сьогодні у місті немає жодних мешканців-жидів. Населення міста таке: всього населення 5434 особи, з них 4260 українців, 962 поляки, 107 караїмів, 61 фольксдойчів та 19 райхсдойчів. Окрім того, в місті є 12 інших арійців.

Колишню Ринкову площу вкривають тепер зелені травники з квітниками, а сама площа називається Площа князя Ярослава Осмомисла. В місті закінчують розбірку старих поживдівських халупок, щоб очистити отак усе місто від решток жидівського бруду. Зірваний в 1941 р. у часі воєнних дій міст на Дністрі вже відбудований і допущений до пішого руху...»²⁶.

Незважаючи на те, що місто від євреїв було «очищене», це не зупиняло нацистів вчиняти злочини проти місцевого населення.

У спогадах громадського діяча Василя Яшана, датованих 1943 р., йдеться про наступне: «10 березня волосний старшина з Галича розповів про прикру подію приблизно тиждень тому. Три німці, між ними галицький повітовий господар Міке, начальник станції і ще один, добре випивши, вийшли на місто і почали зачіпати дівчат. Зустрінули дочку священника з Залукви, взяли її за жидівку і повели кудись розстріляти, а між тим здерли з неї одяг і чинно зневажили. По дорозі зустріли підводи, які поверталися від зв'язки дерева, і почали своє урядування з візниками. Прострілили одного візника, а з замішання скористала панна ... і втекла. На місце прийшла заалармована українська поліція. П'яні німці намагались поліцію роззброїти, але та не далася. Кінець кінцем один візник опинився в лікарні, а німці пооббивали собі руки, а один зранив голову. В додатку донесли до гестапо, що на них учинено напад. Того німця із станції перенесли»²⁷.

Жертви станіславського гетто

Гетто у Станіславі було створене наприкінці 1941 р. Воно розташовувалося у північно-західній частині міста і являло собою значну єврейську дільницю закритого типу, межі якої проходили сучасними вулицями Івано-Франківська: Устима Кармелюка, Набережна Бистриці

²⁶ Нове життя княжого Галича. *Станіславівське слово*. 29 листопада 1942. № 17. С. 6.

²⁷ Яшан В. Назв. праця. С. 228–229.

Солотвинської, Галицька, Любомира Гузара, Пилипа Орлика, Івана Мазепи і Короля Данила²⁸.

Згідно з матеріалами архіву Яд Вашем, відома лише незначна частина євреїв з Галича, які впродовж 1942–1943 рр. були вбиті у станіславському гетто. В архівній справі подаються дані про 39 єврейських родин, які за фахом були: серед чоловіків (віком від 19 до 63 р.) – перукарі, шевці, продавці, службовці, і жінок – домогосподарки (19–75 р). Вік вбитих дітей становив від 4 до 16 років (див. табл. № 1)²⁹.

Табори смерті

Окрім станіславського гетто, значну кількість місцевих євреїв було відправлено до концтаборів. Зокрема, у радянських джерелах, датованих 1971 р., подається викривлена інформація щодо кількості євреїв з Галича – 800 осіб, яких було вивезено до табору Белжець*. За матеріалами дослідження автора статті відомо, що у перші дні погромів у Галичі було вбито: 210 на Ринковій площі, 50 на міському кладовищі, близько 15 скинуто з мосту у воду і понад 200 розстріляно на поромі. Тобто кількість вбитих – близько 500 євреїв, що становило менше половини від загальної чисельності громади – 1060 осіб (станом на 1939 р.). Тому така кількість відправлених у Белжець є перебільшеною і неправдивою. Можливо, вона стосувалася євреїв з інших районів, яких було привезено у Галич, а потім відправлено з міського залізничного вокзалу до концтабору. До прикладу, у березні 1942 р. у Більшівцівському районі було арештовано 1378 євреїв та 107 українців. Згодом їх усіх було

²⁸ Фоєрман Ю. Щоденник зі Станіслава (1941–1943 рр.). Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. С. 20, 28–29.

²⁹ Yad Vashem Archives. Record group O.41. File number 1046. Inventory number 6468640. Sheets 8, 10, 12–13, 29; Yad Vashem. List of Jews from various ghettos in Stanislavow region, who were murdered, 1942–1943. URL: <https://collections.yadvashem.org/en/documents/6468704>; Yad Vashem. List of Jews from various settlements in the Ivano Frankovsk area who perished, 1941–1944. URL: <https://collections.yadvashem.org/en/documents/9112069>

* Белжець (пол. *Bełżec*) – нацистський винищувальний табір, розташований біля однойменного села у Польщі. У 1940 р. нацисти заснували в Белжеці робочий концтабір для циган, а згодом для євреїв та ін. меншин. Наприкінці 1941 р. розпочалося будівництво табору смерті. Перші вбивства в ньому відбулися 17 березня 1942 р. Щоденно у таборі вбивали бл. 15 000 в'язнів. Із сучасних територій заходу України було страчено щонайменше 434 500 євреїв. Табір Белжець було ліквідовано на початку 1943 р.

відведено на вокзал у Галичі, а потім відправлено у Белжець³⁰. В архіві Яд Вашем зберігається лише незначний перелік галицьких євреїв, яких було вбито у цьому концтаборі в 1942 р., зокрема: Лангер Брорія (1924 р. н., медсестра), Дубестер Блюма (1886 р. н., домогосподарка), Лангер Дуніо Давид (1924 р. н., учень), Лангер Шльома (1880 р. н., службовець), Дінер (Хамерман) Туся (1899 р. н., домогосподарка), Лангер Міріам (1921 р. н.), Дінер Зюня (1923 р. н.), Лангер Артур (1926 р. н., учень). Також відомо, що в концтаборі Аушвіц* впродовж 1942–1944 рр. загинуло декілька місцевих євреїв: Дрекслер Гельб Гіза (1906 р. н.), Кохен Гельб Берта (1900 р. н., домогосподарка), Камірлінг Шльома Шомек (1905 р. н., продавець), Гельб Ізак (1912 р. н., продавець)³¹.

Отже, опираючись на вивчений архівний матеріал, можемо припустити, що кількість жертв Голокосту в Галичі становить понад 1000 осіб.

Ті, хто пережив Голокост

В архівних документах Яд Вашему є незначний перелік євреїв з Галича, яким вдалося вижити під час Голокосту. Відомі деякі їх імена: Зусман Самуїл (1922 р. н.), Голубов (Беренфельд) Аліса (1927 р. н.), Розенблат Маркус (1921 р. н.), Розенблат Мордехай, Зізер (Дубестер) Фріда, Ріхтер (Лауфер) Сільвія (1937 р. н.), Лауфер-Давид Фріда (1912 р. н.), Лауфер Давид (1939 р. н.), Зільбер Ізидор, Гроскопф Хава, Цимерман Блума³². В архіві Меморіального музею Голокосту зберігається історія Ріхтер (Лауфер) Сільвії та її родини, які зуміли вижити під час Голокосту.

³⁰ ДАІФО. Ф. Р-98. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 26; Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. Івано-Франківська область / ред. кол. тома: О. Чернов, Т. Бернацек, І. Васюта, Н. Владико, В. Гараць, П. Кайкан, В. Калита, М. Кучеров, Я. Мельничук, В. Паркулаб, Г. Педашенко, Л. Правдива, О. Синиця, В. Столярчук, О. Сьома, Є. Федорів, П. Федорчак, М. Хвостін, А. Ясінський. АН УРСР. Інститут історії. Київ, 1971. С. 143.

* Аушвіц (нім. *Auschwitz*, або *Auschwitz-Birkenau*) — один з найбільших винищувальних концтаборів нацистської Німеччини, розташований поблизу польського м. Освенцим. Існував з травня 1940 р. по січень 1945 р. У таборі було вбито (розстріляно, замордовано у газових камерах та спалено у крематоріях) щонайменше — 1,1 мільйона осіб, більшу частину становили євреї.

³¹Yad Vashem. Halicz. Collections. Names. URL: <https://collections.yadvashem.org/en/search-results/Halicz?page=1#names>

³²Yad Vashem. Halicz. Collections. Documents. URL: <https://collections.yadvashem.org/en/search-results/Halicz?page=1#names> ; ГАРФ. Ф. Р-7021. Оп. 73. Дело 4. Лист 5.

Сільвія Ріхтер (уроджена Лауфер) народилася 14 березня 1937 р. в місті Галич у родині Шимона (1912 р. н.) та Фріди (1912 р. н.) Лауферів. Її батько був підприємцем середнього класу, володів пилорамою та крамницею господарчих товарів. У Сільвії був молодший брат Давид, народжений 06 квітня 1939 р.

Після окупації Галича німецькими військами у 1941 р. родину Лауферів пограбували, а в їхньому будинку оселився офіцер СС. Після того як Шимона Лауфера побили за відмову виконати наказ, родина змушена була залишити місто і виїхати до с. Устя-Зелене (нині — Монастириська територіальна громада Чортківського району Тернопільської області), де проживали батьки Фріди. Зрозумівши, що ситуація в селі також є небезпечною, родина разом з бабусею, дідусем та іншими родичами змінювала місце перебування, переховуючись у різних селах у пошуках безпечного укриття.

У 1942 році бабуся Сільвії — Ривка Фріш — померла внаслідок розриву апендикса. У вересні 1943 р. родини Лауферів та Фрішів знайшли тимчасовий прихисток у польського господаря Плотковського в селі Ценів (нині — Козівська селищна громада Тернопільського району). Він надав їм сховок у сіннику над стайнею, де переховувалися дев'ятеро осіб. Невдовзі після їхнього прибуття з'явилися чутки про посилення німецьких облав, тому переховувані тимчасово ховалися у земляній канаві поблизу господарства.

Родини залишалися у Плотковського понад чотири місяці. Оскільки кількість людей у сховку була надто великою, дядьки Сільвії перевезли свої сім'ї на інші ферми. У середині грудня 1943 року німецькі обшуки знову активізувалися, і Плотковський попередив, що надалі переховування в нього є небезпечним. Батько Сільвії вирушив до братів Фріди на пошуки нового укриття, однак за два тижні стало відомо, що його та одного з дядьків було вбито.

Сільвія, її мати Фріда та брат Давид вирішили залишитися на фермі ще на деякий час. Після звільнення села радянськими військами в липні 1944 р. родина перебувала у Плотковського ще два тижні, аби переконатися у безпеці. Згодом Фріда повернулася до Галича, намагаючись розшукати родичів.

Невдовзі після цього родина перебувала певний час у радянському таборі, а згодом виїхала до Польщі. Короткий час мешкали в місті Битом, після чого переїхали до табору для переміщених осіб у Бабенгаузені (Німеччина). Через кілька місяців оселилися в Рошель-Ешенштруті поблизу міста Кассель. Після завершення війни мати Сільвії вийшла заміж

за свого двоюрідного брата Лейба Давида, який служив у Червоній армії та розшукав її після визволення (Іл. 7). Згодом родина емігрувала до Сполучених Штатів Америки³³.

*Іл. 7. Родини Лауфер-Давид у таборі для переміщених осіб
Рошель-Ешенструт (м. Гессіш-Ліхтенау, Німеччина), 1946 р.*

*Зліва направо: верхній ряд — Давид Даніель (Лейб),
Лауфер-Давид Фріда, Перл Єхезкель;
нижній ряд — Лауфер Сильвія, Лауфер Давид*

³³Sylvia Laufer sits on her mother's lap surrounded by her aunts. URL: <https://collections.ushmm.org/search/catalog/pa1133704>

Підсумки та пропозиції

Геноцид єврейської громади міста Галича в роки нацистської окупації був цілеспрямованим і систематично реалізованим процесом, який включав кілька послідовних етапів: 1) запровадження правової дискримінації, соціальної ізоляції та візуальної ідентифікації євреїв; 2) масовий грабунок, психологічний терор, примусова праця, а також тимчасове утримання жертв у приміщенні синагоги; 3) здійснення масових убивств у ході локальних погромів; 4) депортація та фізичне знищення єврейських родин у гетто та нацистських таборах смерті, зокрема в Белжеці та Аушвіці.

На підставі аналізу архівних джерел і усних свідчень місцевих жителів автору вдалося встановити імена виконавців злочинів, а також локалізувати ключові місця здійснення актів убивства — синагога, Ринкова площа, єврейське кладовище, Металевий міст, річка Дністер та міське пасовище. Упродовж 1941—1942 років у самому Галичі було вбито понад 500 осіб єврейського походження; інші мешканці були депортовані до станіславського гетто або ж знищені в концтаборах. Лише декільком єврейським родинам вдалося вижити в умовах Голокосту. Попри наявність іменного переліку жертв, він залишається неповним: на сьогодні ідентифіковано 287 осіб, що свідчить про необхідність подальших досліджень майбутніми науковцями та доповнення бази даних.

Окремою проблемою є сучасний стан меморіалізації місць Голокосту в Галичі. Попри те, що єврейське кладовище та будівля колишньої синагоги мають статус пам'яток історії та архітектури місцевого значення і перебувають під державною охороною³⁴, на цих об'єктах досі відсутнє належне історичне ознакування. Виходячи з проведених досліджень, доцільним є встановлення пам'ятних дощок та інформаційних стендів на території єврейського кладовища, колишньої синагоги, на Металевому мості та Майдані Різдва — у місцях масових убивств єврейського населення Галича під час Голокосту.

Єврейська громада відігравала важливу роль у соціальній, економічній та культурній історії міста впродовж кількох століть. Її знищення є не лише локальною трагедією, а й складовою частиною загальноєвропейської історії Голокосту, що потребує належного вшанування й осмислення.

³⁴ Козелківський В., Чемеринський А. Назв. праця. С. 187, 201.

Volodymyr Kozelkivskyi (Halych, Ukraine)
**The Holocaust of the Jews in Halych During the Nazi Occupation:
Documents, Testimonies and Names**

Halych in the second half of the 19th century to the mid-20th century was one of the religious (Greek Catholics, Roman Catholics, Orthodox Christians, Jews, Karaites, and Protestants) and multiethnic centers in Eastern Galicia, among which the Jewish community held an important place in the economic, cultural, and social life of the town. However, the period of World War II proved catastrophic for the local Jewish community. Between 1941 and 1944, the Nazi occupation regime implemented the policy of the «Final Solution to the Jewish Question», which envisaged the complete destruction of Jews through looting, physical violence, mass arrests, executions, and deportations to concentration camps.

Based on archival sources and video testimonies, the author reconstructs the chronology of anti-Jewish actions in the city of Halych that took place during 1941–1942. Special attention is given to the pogroms of April 1942, when the Nazis carried out the most massive and brutal reprisals against the local Jewish population. Archival documents have made it possible to identify the names of the main perpetrators of Holocaust crimes in the city and a partial list of victims, numbering over 300 individuals. Following the pogroms, a significant portion of Halych's Jewish residents were deported to the Stanisławów ghetto and the death camps of Bełżec and Auschwitz. The author also provides the names of Jewish families and their members who managed to survive this tragic period in their history.

This study is an attempt to honor the victims of the genocide of Jews in Halych and a call for collective memory of the tragic events of the 1940s.

Key words: *Halych, Holocaust, Jews, occupation, Nazis, pogroms, crimes.*

ДОДАТКИ

Таблиця 1

Список євреїв з Галича, які були вбиті у станіславському гетто, 1942–1943 рр.³⁵

№ н/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народження	Фах	Дата смерті
1	Гольдштейн Ісаак Лейзерович	1895	Селянин	10.10.1942
2	Гольдштейн Бейла Шулівна	1900	Домогосподарка	10.10.1942
3	Гольдштейн Хана Ісааківна	1926	Учениця	10.10.1942
4	Гольдштейн Бразя Ісааківна	1930	Учениця	10.10.1942
5	Фіндер Йосиф Ельфендович	1900	Селянин	10.10.1942
6	Фіндер Гітля Євгенівна	1903	Домогосподарка	10.10.1942
7	Фіндер Зігмунд Йосифович	1927	Учень	10.10.1942
8	Фіндер Емануель Йосифович	1929	Учень	10.10.1942
9	Фіндер Рейзя Йосифівна	1931	Учениця	10.10.1942
10	Ліндауер Едвард Тенсахович	1904	Перукар	10.10.1942
11	Ліндауер Шейндля Шимонівна	1909	Домогосподарка	10.10.1942
12	Ліндауер Давид Едвардович	1931	Учень	10.10.1942
13	Ліндауер Гера Едвардівна	1933	Учениця	10.10.1942
14	Ліндауер Рухля Едвардівна	1937	Дитина	10.10.1942
15	Лігінтав Герш Озіяшович	1900	Швець	10.10.1942
16	Лігінтав Гутля Ізраїлівна	1906	Домогосподарка	10.10.1942
17	Лігінтав Віктор Гершович	1927	Учень	10.10.1942
18	Лігінтав Хаска Гершівна	1930	Учениця	10.10.1942
19	Шмовс Вольф Мозесович	1911	Робітник	10.10.1942
20	Шмовс Розалія Мозесівна	1913	Робітниця	10.10.1942
21	Шмовс Барух Мозесович	1915	Робітник	10.10.1942
22	Шмовс Малка Мозесівна	1917	Робітниця	10.10.1942
23	Заїднер Шия Маєрівна	1900	Домогосподарка	10.10.1942
24	Заїднер Юда Якович	1923	Робітник	10.10.1942
25	Заїднер Натан Якович	1927	Учень	10.10.1942
26	Заїднер Біна Яківна	1929	Учениця	10.10.1942

³⁵ Yad Vashem Archives. Record group O.41. File number 1046. Inventory number 6468640. Sheets 8, 10, 12–13, 29; Yad Vashem. List of Jews from various ghettos in Stanislawow region, who were murdered, 1942–1943. URL: <https://collections.yadvashem.org/en/documents/6468704>; Yad Vashem. List of Jews from various settlements in the Ivano Frankovsk area who perished, 1941–1944. URL: <https://collections.yadvashem.org/en/documents/9112069>

27	Заіднер Ліся Яківна	1932	Учениця	10.10.1942
28	Федер Бернард Пейсакович	1903	Робітник	10.10.1942
29	Федер Хана Хупівна	1905	Домогосподарка	10.10.1942
30	Федер Сіма Бернардівна	1928	Учениця	10.10.1942
31	Федер Ліся Бернардівна	1931	Учениця	10.10.1942
32	Кац Лазар Маркусович	1913	Робітник	10.10.1942
33	Кац Фред Маркусович	1915	Робітник	10.10.1942
34	Кац Осах Маркусович	1918	Робітник	10.10.1942
35	Фрейліх Хана Германівна	1910	Робітниця	10.10.1942
36	Фрейліх Ема Германівна	1913	Робітниця	10.10.1942
37	Фрейліх Макс Германович	1915	Робітник	10.10.1942
38	Фрейліх Шия Германівна	1917	Робітниця	10.10.1942
39	Яденштайн Лазар Ісаакович	1890	Продавець	10.10.1942
40	Яденштайн Марія Лейзарівна	1893	Домогосподарка	10.10.1942
41	Яденштайн Берта Лазарівна	1912	Продавець	10.10.1942
42	Яденштайн Макс Лазарович	1914	Продавець	10.10.1942
43	Ляриш Маєр Вольфович	1885	Службовець	10.10.1942
44	Ляриш Роза Германівна	1900	Домогосподарка	10.10.1942
45	Ляриш Раїса Маєрівна	1910	Домогосподарка	10.10.1942
46	Ляриш Ізак Маєрович	1912	Службовець	10.10.1942
47	Едельштейн Альберт Бершович	1900	Робітник	10.10.1942
48	Едельштейн Марта Натанівна	1906	Домогосподарка	10.10.1942
49	Едельштейн Пейсак Альбертович	1927	Учень	10.10.1942
50	Едельштейн Мошко Альбертович	1928	Учень	10.10.1942
51	Едельштейн Шия Альбертівна	1932	Учениця	10.10.1942
52	Гальзбанд Абрагам Озіяшович	1904	Продавець	10.10.1942
53	Гальзбанд Євгенія Якубівна	1909	Домогосподарка	10.10.1942
54	Гальзбанд Фріма Абрагамівна	1930	Учениця	10.10.1942
55	Гальзбанд Зирик Абрагамович	1932	Учень	10.10.1942
56	Лібман Мендель Рубінович	1907	Тесляр	10.10.1942
57	Лібман Хеса Яківна	1910	Домогосподарка	10.10.1942
58	Лібман Геня Менделівна	1931	Учениця	10.10.1942
59	Лібман Рузе Менделович	1933	Учень	10.10.1942
60	Люфт Фуль Натанович	1880	Перукар	10.10.1942
61	Люфт Мирця Юдіївна	1885	Домогосподарка	10.10.1942
62	Люфт Берко Фульович	1905	Перукар	10.10.1942
63	Люфт Лейзер Фульович	1907	Перукар	10.10.1942
64	Ліндауер Ельфенд Мордкович	1884	Санітар	10.10.1942
65	Ліндауер Рися Юзефівна	1889	Домогосподарка	10.10.1942
66	Ліндауер Бейла Ельфендівна	1910	Домогосподарка	10.10.1942

67	Ліндауер Менсах Ельфендович	1912	Службовець	10.10.1942
68	Ліндауер Озіаш Ельфендович	1915	Службовець	10.10.1942
69	Вільнер Мозес Мойсейович	1889	Кравець	10.10.1942
70	Вільнер Ная Шупімівна	1893	Домогосподарка	10.10.1942
71	Вільнер Естера Мозесівна	1912	Домогосподарка	10.10.1942
72	Вільнер Двойра Мозесівна	1914	Домогосподарка	10.10.1942
73	Вільнер Пейсак Мозесович	1917	Робітник	10.10.1942
74	Айзенштайн Зендек	1904	Каменярь	10.10.1942
75	Айзенштайн Дебора Хаїмівна	1907	Домогосподарка	10.10.1942
76	Айзенштайн Яскіль Зендекович	1928	Учень	10.10.1942
77	Айзенштайн Руфля Зендеківна	1931	Учениця	10.10.1942
78	Айзенштайн Дора Зендеківна	1933	Учениця	10.10.1942
79	Розенбаум Кайкан Маркусович	1907	Майстер	10.10.1942
80	Розенбаум Гера Філіпівна	1911	Домогосподарка	10.10.1942
81	Розенбаум Броніслава Кайканівна	1933	Учениця	10.10.1942
82	Розенбаум Мошко Кайканович	1936	Дитина	10.10.1942
83	Розенбаум Будьо Кайканович	1938	Дитина	10.10.1942
84	Майзель Герман Лазарович	1900	Пекар	10.10.1942
85	Майзель Гольда Фрезівна	1903	Домогосподарка	10.10.1942
86	Майзель Берта Германівна	1926	Учениця	10.10.1942
87	Майзель Циля Германівна	1928	Учениця	10.10.1942
88	Майзель Маєр Германович	1931	Учень	10.10.1942
89	Глязберг Маїкі Лейбович	1909	Слюсар	10.10.1942
90	Глязберг Альберт Лейбович	1911	Робітник	10.10.1942
91	Глязберг Брана Лейбівна	1907	Домогосподарка	10.10.1942
92	Глязберг Айзень Лейбівна	1904	Домогосподарка	10.10.1942
93	Глязберг Берш Лейбович	1913	Робітник	10.10.1942
94	Кох Макс Леонович	1913	Робітник	10.10.1942
95	Кох Бенямін Леонович	1915	Робітник	10.10.1942
96	Кох Анна Леонівна	1907	Домогосподарка	10.10.1942
97	Кох Етля Леонівна	1904	Домогосподарка	10.10.1942
98	Гінзер Бенямін Іцкович	1900	Продавець	10.10.1942
99	Гінзер Аба Самуїлівна	1905	Домогосподарка	10.10.1942
100	Гінзер Осах Бенямінович	1927	Учень	10.10.1942
101	Гінзер Сура Бенямінівна	1930	Учениця	10.10.1942
102	Файгер Охарій Ізаківич	1911	Робітник	10.10.1942
103	Файгер Кароль Ізаківич	1913	Робітник	10.10.1942
104	Файгер Бася Ізаківна	1907	Домогосподарка	10.10.1942
105	Файгер Шура Ізаківна	1904	Домогосподарка	10.10.1942

106	Візельман Шльома Ізакович	1890	Службовець	10.10.1942
107	Візельман Леня Сандерівна	1888	Домогосподарка	10.10.1942
108	Візельман Рудольф Шльомович	1911	Службовець	10.10.1942
109	Візельман Хаска Шльомівна	1915	Домогосподарка	10.10.1942
110	Крумбайн Соломон Йосифович	1900	Перукар	10.10.1942
111	Крумбайн Гутля Соломонівна	1906	Домогосподарка	10.10.1942
112	Крумбайн Рафаель Соломонович	1927	Учень	10.10.1942
113	Крумбайн Шльома Соломонович	1930	Учень	10.10.1942
114	Крумбайн Рухля Соломонівна	1932	Учениця	10.10.1942
115	Гучик Кароль Зігмундович	1909	Робітник	10.10.1942
116	Гучик Охарій Зігмундович	1911	Робітник	10.10.1942
117	Гучик Шендля Зігмундівна	1906	Домогосподарка	10.10.1942
118	Гучик Рейзя Зігмундівна	1903	Домогосподарка	10.10.1942
119	Гучик Беньямін Зігмундович	1914	Робітник	10.10.1942
120	Райхман Макс Емануїлович	1901	Продавець	10.10.1942
121	Райхман Гітля Рафаїлівна	1905	Домогосподарка	10.10.1942
122	Райхман Берш Максович	1927	Учень	10.10.1942
123	Райхман Альберт Максович	1930	Учень	10.10.1942
124	Райхман Бразма Максимівна	1932	Учениця	10.10.1942
125	Фогель Єва Ізаківна	1906	Домогосподарка	28.10.1942
126	Фогель Хася Лазарівна	1928	Учениця	28.10.1942
127	Фогель Геня Лазарівна	1931	Учениця	28.10.1942
128	Ерліх Берко Шулевич	1911	Робітник	28.10.1942
129	Ерліх Лейзер Шулевич	1915	Робітник	28.10.1942
130	Ерліх Клара Шулівна	1907	Домогосподарка	28.10.1942
131	Каміль Герш Натанович	1900	Продавець	28.10.1942
132	Каміль Єва Германівна	1905	Домогосподарка	28.10.1942
133	Каміль Естер Гершівна	1927	Учениця	28.10.1942
134	Каміль Євгенія Гершівна	1930	Учениця	28.10.1942
135	Шендлі Герш Філіпович	1900	Продавець	23.02.1943
136	Шендлі Рухля Фредівна	1903	Домогосподарка	23.02.1943
137	Шендлі Гутля Гершівна	1926	Учениця	23.02.1943
138	Шендлі Герл Гершович	1928	Учениця	23.02.1943
139	Шендлі Давид Гершович	1931	Учень	23.02.1943
140	Юшлер Едвард Самуїлович	1904	Службовець	23.02.1943
141	Юшлер Хавна Сандерівна	1907	Домогосподарка	23.02.1943
142	Юшлер Емануель Едвардович	1927	Учень	23.02.1943
143	Юшлер Зігмунд Едвардович	1929	Учень	23.02.1943

144	Юшлер Леня Едвардівна	1932	Учениця	23.02.1943
145	Мілер Йосиф Моїсейович	1907	Кравець	23.02.1943
146	Мілер Шура Самуїлівна	1910	Домогосподарка	23.02.1943
147	Мілер Бася Йосифівна	1933	Учениця	23.02.1943
148	Мілер Ісаак Йосифович	1936	Дитина	23.02.1943
149	Мілер Натан Йосифович	1937	Дитина	23.02.1943
150	Маргошес Ізак Соломонович	1895	Швець	23.02.1943
151	Маргошес Сура Сандерівна	1901	Домогосподарка	23.02.1943
152	Маргошес Аба Ізаківна	1926	Учениця	23.02.1943
153	Маргошес Етня Ізаківна	1929	Учениця	23.02.1943
154	Маргошес Аделя Ізаківна	1931	Учениця	23.02.1943
155	Крафман Іцко Максович	1880	Службовець	23.02.1943
156	Крафман Анна Германівна	1881	Домогосподарка	23.02.1943
157	Крафман Леон Іцкович	1902	Службовець	23.02.1943
158	Крафман Маркус Іцкович	1904	Службовець	23.02.1943
159	Крафман Моїсей Іцкович	1906	Службовець	23.02.1943
160	Крафман Брана Іцківна	1908	Домогосподарка	23.02.1943
161	Крафман Циля Іцківна	1910	Домогосподарка	23.02.1943
162	Крафман Сіма Іцківна	1911	Домогосподарка	23.02.1943
163	Шиллер Бабі	1868	Домогосподарка	1943
164	Шиллер Міна	1908	Домогосподарка	1943
165	Горовіц Лейб Арон	1888	Продавець	1943
166	Горовіц Бася	1891	Домогосподарка	1943
167	Рат Гела	1922	Учениця	1943
168	Рат Берта	1885	Домогосподарка	1943

REFERENCES

Arsenych, P., Fedunkiv, Z., Handziuk, R., Lypai, O., Oliinyk, M., Baran, V. (2001). Mista i sela Halytskoho raionu: istoriia, pamiatky, osobystosti [Towns and villages of the Halych district: history, monuments, personalities]. Ivano-Frankivsk: Nova zoria. [in Ukrainian].

Bennyhsen, E. (2018). Zapysky. 1875—1917 [Notes. 1875—1917]. T. 1. Moskva: Izd-vo im. Sabashnykovykh. [in Russian].

Boiko, O. (2003). Synagohy Opillia yak syntez mistsevoho budivnytstva i hebreiskykh tradytsii [The synagogues of Opillia as a synthesis of local construction and Jewish traditions]. *Visnyk Instytutu Ukrzakhidproektrestavratsiia* [Bulletin of the Institute Ukrzakhidproektrestavratsiia]. Lviv. Ch. 13. [in Ukrainian].

Cherry, R., Orla-Bukowska, A. (2007). Rethinking Poles and Jews: troubled past, brighter future. Lanham: Rowman and Littlefield. [in English].

Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti [State Archive of Ivano-Frankivsk Region]. F. R-98. Op. 1. Spr. 1. [in Ukrainian].

Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti [State Archive of Ivano-Frankivsk Region]. F. R-98. Op. 1. Spr. 6. [in Ukrainian].

- Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti [State Archive of Ivano-Frankivsk Region]. F. R-98. Op. 1. Spr. 10. [in Ukrainian].
- Foierman, Yu. (2008). Shchodennyk zi Stanislava (1941—1943 rr.) [Diary from Stanislav (1941—1943)]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV. [in Ukrainian].
- Halicz. Raj tylko nie polski [Halych. A paradise, but not Polish]. *Hasło Narodowe [National motto]*. 20 lutego 1927. Nr. 8. S. 6. [in Polish].
- Halych pered 50-ty rokamy [Halych before the 1950s]. *Dilo (The Deed)*. 24 liutoho 1938. S. 4. [in Ukrainian].
- Hembarska, V. (1999). Z istorii yevreiskoi hromady [From the history of the Jewish community]. *Dnistrova khvyliia [Dniester Wave]*. 29 zhovtnia 1999. № 44. S. 5. [in Ukrainian].
- Hosudarstvennyi arkhiv Rossyiskoi Federatsyy [State Archive of the Russian Federation]. F. R-7021. Op. 73. Delo 4. [in Russian].
- Istoriia mist i sil Ukrainiskoi RSR [History of towns and villages of the Ukrainian SSR]: V 26 t. Ivano-Frankivska oblast [Ivano-Frankivsk Region]. (1971). AN URSSR. Instytut istorii. Kyiv. [in Ukrainian].
- Kozelkivskiy, V., Chemerynskiy, A. (2021). Synahohy Halycha: istoriia ta arkhitektura [The synagogues of Halych: history and architecture]. *Halych. Zbirnyk naukovykh prats [Halych. Scientific work collection]* / (ed.) A. Stasiuk. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV. Vyp. 8. S. 175—204. [in Ukrainian].
- Kubiiiovych, V. (1983). Etnichni hrupy pivdenno-zakhidnoi Ukrainy (Halychyny) na 01.01.1939 [Ethnic groups of southwestern Ukraine (Halychyna) on 01.01.1939]. Wiesbaden. [in Ukrainian].
- Nosonovskiy, M., Yurchenko, I. (2018). Yevreiske kladovyshche u Halychi. Katalog nadmohylnykh pamiatnykiv [Jewish cemetery in Halych. Catalogue of gravestones]. Drohobych: Kolo. [in Ukrainian].
- Nove zhyttia kniazzhoho Halycha [New life of princely Halych]. *Stanyslavivske slovo [Stanislaviv's Word]*. 29 lystopada 1942. № 17. S. 6. [in Ukrainian].
- Solovka, L., Oryshko, S. (2019). 150 iz 150 tysiach... Holokost yevreiv Prykarpattia yak skladova etnodemohrafichnoi Katastrofy Skhidnoi Halychyny [150 out of 150 thousand... The Holocaust of Jews of Prykarpattia as part of the ethnodemographic catastrophe of Eastern Halychyna]. Edited by M. Hon. Ivano-Frankivsk: Foliant. [in Ukrainian].
- Sylwia Laufer sits on her mother's lap surrounded by her aunts. URL: <https://collections.ushmm.org/search/catalog/pa1133704> [in English].
- Synahohy Ukrainy [Synagogues of Ukraine]. Spetsialnyi vypusk instytutu Ukrzakhidproektrestavratsiia [Special issue of the Institute Ukrzakhidproektrestavratsiia]. Lviv: Tsentralnyi Yevropy, 1998. [in Ukrainian].
- Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem [Schematism of the Kingdom of Galicia and Lodomeria with the Grand Duchy of Kraków]. Lwów, 1908. [in Polish].
- Tsap'iuk, I. (2013). Istorychna heneza halytskoho yevreistva [The historical genesis of the Jews of Halych]. *Avraamichni relihii v Ukraini: istoriia, etnokulturni vzaiemovplyvy, mizhkonfesiini vzaiemyny [Abrahamic religions in Ukraine: history, ethnocultural interactions, interconfessional relations]*. Materials of the scientific conference. Halych: Davnii Halych. S. 434—439. [in Ukrainian].
- Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archive of Higher Authorities of Government and Administration of Ukraine]. F. 4620. Op. 3. Spr. 241. [in Ukrainian].

Uprava mista. Prykaz [City administration. Order]. *Ukrainske slovo [Ukrainian Word]*. 29 Iynia 1941. Ch. 4. S. 3. [in Ukrainian].

Yad Vashem Archives. Record group M.52. File number 558. Inventory number 11211. Previous file M37/2164. Number M52/542. [in English].

Yad Vashem Archives. Record group O.41. File number 1046. Inventory number 6468640. [in English].

Yad Vashem. Halicz. Collections. Names. URL: <https://collections.yadvashem.org/en/search-results/Halicz?page=1#names> [in English].

Yad Vashem. List of Jews from various ghettos in Stanislawow region, who were murdered, 1942–1943. URL: <https://collections.yadvashem.org/en/documents/6468704> [in English].

Yad Vashem. List of Jews from various settlements in the Ivano Frankovsk area who perished, 1941–1944. URL: <https://collections.yadvashem.org/en/documents/9112069> [in English].

Yakhad-In Unum: svichennia № UA39_T1863, zapysane 11 veresnia 2013 r. u m. Halych Halytskoho r-nu Ivano-Frankivskoi obl. [Yakhad-In Unum: testimony № UA39_T1863, recorded on 11 September 2013 in the city of Halych, Halych district, Ivano-Frankivsk region]. URL: <https://www.yahadmap.org/#village/halych-galych-halycz-galycz-galich-ivano-frankivsk-ukraine.644> [in Ukrainian].

Yakhad-In Unum: svichennia № UA39_T1864, zapysane 11 veresnia 2013 r. u m. Halych Halytskoho r-nu Ivano-Frankivskoi obl. [Yakhad-In Unum: testimony № UA39_T1864, recorded on 11 September 2013 in the city of Halych, Halych district, Ivano-Frankivsk region]. URL: <https://www.yahadmap.org/#village/halych-galych-halycz-galycz-galich-ivano-frankivsk-ukraine.644> [in Ukrainian].

Yakhad-In Unum: svichennia № UA39_T1865, zapysane 11 veresnia 2013 r. u m. Halych Halytskoho r-nu Ivano-Frankivskoi obl. [Yakhad-In Unum: testimony № UA39_T1865, recorded on 11 September 2013 in the city of Halych, Halych district, Ivano-Frankivsk region]. URL: <https://www.yahadmap.org/#village/halych-galych-halycz-galycz-galich-ivano-frankivsk-ukraine.644> [in Ukrainian].

Yakhad-In Unum: svichennia № UA17_T754, zapysane 14 sichnia 2009 r. u s. Ravlivka Sambirskoho r-nu Lvivskoi obl. [Yakhad-In Unum: testimony № UA17_T754, recorded on 14 January 2009 in the village of Ravlivka, Sambir district, Lviv region]. URL: <https://www.yahadmap.org/#village/halych-galych-halycz-galycz-galich-ivano-frankivsk-ukraine.644> [in Ukrainian].

Yashan, V. (1989). *Pid brunatnym chobotom. Nimetska okupatsiia Stanyslavivshchyny v Druhii svitovii viini, 1941–1944* [Under the brown boot. The German occupation of the Stanislaviv region in the Second World War, 1941–1944]. Toronto: Published by the New Pathway Publishers Limited. [in Ukrainian].

27 sichnia – Den vshanuvannia pamiati zhertv Holokostu [27 January – Honoring the memory of Holocaust victims]. URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/27-sichnia-den-vshanuvannia-pam-iati-zhertv-holokostu/> [in Ukrainian].